

УДК 007:304:004.9

Вікторія Шилова**КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ
СОЦІАЛЬНОГО ІНЖИНІРИНГУ**

Автор, досліджуючи комунікаційні технології в системі соціального інжинірингу, доходить висновків про те, що нині відбувається відродження ідей, спрямованих на взаємоінтеграцію соціальних комунікацій, соціології та теорії управління.

Ключові слова: комунікаційні технології, система соціального інжинірингу, взаємоінтеграція.

Автор, исследуя коммуникационные технологии в системе социального инжиниринга, приходит к выводам о том, что сейчас происходит возрождение идей, направленных на взаимointegrацию социальных коммуникаций, социологии и теории управления.

Ключевые слова: коммуникационные технологии, система социального инжиниринга, взаимointegrация.

Author, exploring communication technologies in social engineering, concludes that today there is a revival of ideas aimed at the mutual integration of social communication, sociology and management theory.

Key words: Communication technologies, the social engineering, mutual integration.

Досліджувана проблема полягає в тому, що серед дослідників соціальних комунікацій немає спільної думки щодо концептуального бачення комунікаційних технологій.

Одне коло дослідників (під керівництвом Ю. М. Резника) вважає, що не існує комунікаційних технологій. Є тільки соціальні технології, які варто вивчати у полі теорії управління, у менеджменті тощо.

Друге коло вчених (під керівництвом В. О. Ільганаєвої) сходяться на думці про те, що комунікаційні технології варто аналізувати лише як інформаційні технології, що пов'язані з обслуговуванням інформаційних електронних (комп'ютерних) баз і програм.

Третє коло дослідників (наприклад, Г. Г. Почепцов, В. В. Різун, О. М. Холод) пропонує розглядати комунікаційні технології як соціальний інжиніринг, що передбачає аналіз соціально-комунікаційних процесів завдяки ідентифікації, моделюванню і верифікації.

Мета дослідження полягає в тому, аби характеризувати комунікаційні технології в системі соціального інжинірингу.

Вивчення соціального інжинірингу, на наш погляд, слід починати з уточнення визначення термінів «соціальний інжиніринг», оскільки нині вони досить часто зустрічаються в працях дослідників.

Під соціальним інжинірингом пропонується розуміти «сукупність підходів прикладних соціальних наук, які орієнтовані на цілеспрямовану зміну організаційних структур, що визначають людську поведінку і забезпечують контроль за ним» [23]. Слід звернути увагу на те, що у визначенні зазначені прикладні соціальні науки, «які орієнтовані на цілеспрямовану зміну організаційних структур». До таких «наук» ми відносимо і наукову галузь «соціальні комунікації». Хоча необхідно занотувати, що, згідно з думкою дослідників, на становлення і розвиток соціальної інженерії істотно вплинули «психологія, прикладна антропологія, управлінські науки, а нині синергетика і соціальна синергетика — наука про самоорганізацію суспільства, яка визначає умови і фактори сталого розвитку суспільства» [23]. Висловлюється думка про те, що, з позицій соціально-інженерного підходу, управління набуває характерних ознак інтерактивного процесу. У такому випадку є необхідність констатувати, що соціальний інжиніринг покликаний створювати «умови для розкриття внутрішнього потенціалу соціальної системи». Однією з ідентифікаційних характеристик діяльності фахівців із соціального інжинірингу є те, що вони «займаються соціальними проблемами на виробництві та у сфері взаємодії з громадськістю». Важливим фактором відрізнення такого фахівця є наявність у нього методологічної і технологічної підготовки [23]. Зазначимо, що у наведеному поясненні і тлумаченні терміна «соціальний інжиніринг» серед основних називаються такі характеристики (риси, ознаки):

- 1) соціальний інжиніринг не є цілісною наукою, галуззю, а скоріше сукупністю підходів прикладних соціальних наук;
- 2) соціальний інжиніринг має орієнтація на цілеспрямовану зміну організаційних структур;

3) соціальний інжиніринг є зміною людської поведінки і засобом контролю за такою;

4) соціальний інжиніринг формувався під впливом декількох галузей знань, до яких варто віднести не тільки психологію, але й прикладну антропологію, і управлінські науки, і синергетику (соціальну синергетику тощо);

5) соціальний інжиніринг є похідною сукупністю знань і зазваний вивчати процеси самоорганізації суспільства;

6) соціальний інжиніринг зазваний визначати умови і фактори сталого розвитку суспільства.

Перераховані особливості нам необхідно врахувати під час подальшого як теоретичного, так і практичного дослідження соціального інжинірингу в мас-медіа.

Підаючи аналізу проблеми становлення і розвитку пострадянської соціології, А. Р. Никифоренко, Н. О. Никифоренко розглядають соціальну інженерію як напрям соціології. Автори вважають, що виникнення і становлення соціальної інженерії мотивовано умовами та обставинами, «які мали місце в СРСР та країнах, що утворилися на його місці, на зламі 1980–90-х рр.». До таких умов дослідники відносять: «докорінну зміну суспільно-політичної кон'юнктури, деідеологізацію, відчуття потреби забезпечити наукове підґрунтя трансформації соціальних та державних інститутів». Автори вважають, що подальший розвиток соціальної інженерії в соціології детермінувався «загальною тенденцією поширення техніцизму, технологізацією людського життя, в тому числі — його соціально-гуманітарної сфери; усвідомленням браку прикладних знань у системі вищої гуманітарної освіти; затребуваністю прикладної соціології» [6]. На наш погляд, у подальшому дослідженні соціального інжинірингу в мас-медіа нам необхідно взяти до уваги думку А. Р. Никифоренко та Н. О. Никифоренко про те, що соціальна інженерія з'явилася як відповідь на заклик суспільства про необхідність змін.

Необхідно зазначити, що соціальну інженерію пропонують розглядати як «діяльність, спрямовану на вивчення, прогнозування та проектування розвитку соціальних систем (груп, спільнот, організацій)» дослідники, які вивчають процеси проектування [26]. Автори вважається, що термін «соціальна інженерія» було вперше вжито А. Гастом ще на початку ХХ століття директор Центрального інституту праці,

який «узагальнив різноманітні підходи до аналізу управлінської діяльності» [29]. Дослідник називав фахівця із соціального проектування соціальним інженером і вважав, що той повинний виступати як «керівник трудового колективу, від діяльності якого залежить успішність функціонування всієї соціальноінженерної машини» [29]. Вважаємо, що іменування А. Гастом фахівця із проектування соціальних процесів як «соціальний інженер» має двоїстість і є тенденційним, оскільки, по-перше, слова «соціальний» і «інженер» мають різні семантичні поля; по-друге, нині з'явилася наукова галузь «Соціальні комунікації», у межах якої є наукова спеціальність «Прикладні соціальнокомунікаційні технології». Фахівці останньої досліджують і практикують у тому руслі, яке А. Гаст назвав «соціальна інженерія». Також слід зазначити, що словосполучення «соціальна інженерія» є тенденційним відносно лексичного значення слова «інженер» і похідного від нього слова «інженерія». Згадаємо: інженер — це «фахівець з технічною освітою, творець інформації про архітектуру матеріального засобу», — свідчить визначення в енциклопедії. Далі у тлумаченні слова «інженер» знаходимо пояснення щодо того, що він є фахівцем, який створює інформацію про «функціональні властивості, систему контролю та програмування, технології виготовлення» матеріального засобу (продукту), про «методи налагодження і випробувань самого засобу та його матеріального втілення». Автори енциклопедичної статті занотовують про те, що інженер «здійснює керівництво і контроль над виготовленням продукту» [3]. Отже, аналіз словосполучення «соціальна інженерія» та «соціальний інженер» свідчить про те, що словосполучення не є доцільним за своєю семантикою і лексичним значенням. Але оскільки воно активно вживається в науковому обігу, надалі ми не будемо порушувати встановлену традицію.

Необхідно занотувати, що для дослідження засад подальшого вивчення соціального інжинірингу в мас-медіа нам необхідно продовжити аналіз специфіки історії становлення і розвитку вітчизняної соціальної інженерії. Відомо [27], що соціальна інженерія в СРСР у першій третині ХХ століття «базувалася на соціологічних дослідженнях, традиції яких продовжила після тридцятирічної перерви заводська соціологія 60–80-х років». За свідченнями дослідників, на жаль, базовими принципами вивчення процесів соціальної інженерії у той час були «ідеологічні установки та соціально-культурні нормативи». Дозволу на

дослідження підлягали: «концепція способу життя, нормування робочого часу, проекти розвитку культурно-дозвільної сфери тощо» [27].

На наш погляд, досить негативним і тенденційним необхідно вважати існуючу нині думку про те, що «розвиток інформаційних технологій у відсутності інженерної етики... привели до появи маніпулятивної технології з однойменною назвою “соціальна інженерія”» [27]. Оскільки ми не вважаємо, що думка дослідників має рацію, ми повинні довести власну думку — протилежну цитованій раніше. Наше доведення неточності висловленої позиції полягає у такому: 1) поняття «інженерна етика» є досить розмитим і невизначеним до кінця, тому є підстави всі твердження, у яких вживається таке словосполучення, вважати недоведеним, неправильним; 2) нині існує достатня кількість праць (наприклад: [2; 4; 32; 37]), у яких автори доводять думку про те, що термін «маніпуляція» не можна розглядати тільки з негативним лексичним значенням; до основного значення терміна «маніпуляція» слід віднести «будь-який особистісний вплив на будь-кого чи будь-що» [9]; саме тому, вважаємо, некоректним вживання терміна «маніпуляція» лише в негативному значенні. Отже, не є лексично точним твердження авторів про те, що відсутність інженерної етики привела «до появи маніпулятивної технології з однойменною назвою “соціальна інженерія”» [24]. Хоча варто додати, що з часом уявлення про соціальну інженерію змінювалися.

Згадану думку необхідно проілюструвати подальшим розглядом історії розвитку соціальної інженерії.

Дослідники А. Р. Никифорова та Н. О. Никифорова пропонують виокремлювати в історії розвитку соціальної інженерії такі три етапи: перший (1988–1994 рр.), другий (1995–2002 рр.) та третій (2003–2008 рр.) [6]. Основними рисами першого етапу слід вважати, на думку дослідників, такі:

- 1) ідентифікація вченими певного «управлінського вакууму»;
- 2) створення ініціативних груп, що прагнули передбачати і визначати «напрями, механізми і методи суспільних перетворень», які б могли «задоволити потреби широкого кола керівників, підприємців, фахівців-практиків в ухваленні науково обґрунтованих рішень» [6];
- 3) створення таких напрямів досліджень, як:
  - соціальне проектування, представниками якого називають таких вчених: А. А. Давидов, І. В. Котляров, Ю. А. Крючков);

- соціальне прогнозування, до числа дослідників якого автори відносять І. В. Бестужева-Ладу, С. Б. Кримського, В. Є. Пилипенка;
- соціальна інноватика: на думку А. Р. Никифоренка, апологетами були дослідники В. С. Дудченко, Л. Я. Косалс, А. І. Прігожин, Ю. А. Прохоров;
- соціальне програмування, до ініціаторів розвитку якого автори називають Н. В. Жукова;
- управлінське консультування, серед дослідників якого слід відзначити А. Я. Лейманна, А. І. Прігожина, М. Я. Хабакук, Р. К. Юксвярав;
- соціальні технології почали розробляти, за даними А. Р. Никифоренка, наприклад, Є. М. Бабосов, Л. Я. Дятченко, А. К. Зайцев, В. Н. Іванов;
- ігротехніці присвятили свої дослідження О. С. Анісімов, В. Ф. Комаров, Ю. Д. Красовський, В. Н. Макаревич, В. І. Мітірко;
- напрямок вивчення соціального управління очолили, як зауважує автор, Ю. П. Аверін, В. І. Подшивалкіна, І. М. Слепенков [6].

На нашу думку, розвиток нових напрямків соціальної інженерії детермінувався перш за все достатніми напрацюваннями у галузі заводської соціології. Великого досвіду вчені набули за радянські часи. Певною мірою соціальна інженерія спиралася на дослідницький досвід вивчення людського чинника, поняття про який набуло розвитку в соціології західної школи «людських відносин» [28].

Вважаємо, що зовсім швидко (як у межах століття) об'єктом дослідження в заводській соціології стали не тільки відносини між керівниками і підлеглими. Як свідчать дослідники (наприклад, [6; 28] та інші), від вісімдесятих років ХХ століття до предметів вивчення долучилися ті, що досліджуються на транспорті та в сільському господарстві, у торгівлі, медицині й освіті. Поступово заводська соціологія набуває ознак прикладної соціології і, наслідуючи традиції західної соціології, вітчизняні починають вживати синонімічний термін “соціоінженерна діяльність” чи “соціальна інженерія”. Саме, починаючи з цього періоду, в українській науці відслідковується певна плутина в категоріально-понятійному апараті в працях як соціологів, так і психологів, менеджерів, економістів тощо. Нині, за нашими спостереженнями та за досвідом, описаним в роботі фахівців із соціальних комунікацій (наприклад, [12–13; 18; 21; 31; 34; 36]) словосполучення

«соціальний інжиніринг» досить розповсюджене і має власне смислове забарвлення.

Для дослідження основних засад вивчення соціального інжинірингу в мас-медіа є необхідним аналіз трансформацій, які відбулися на початку дев'яностих років ХХ століття. Відчувся тимчасовий занепад в активності дослідників заводської соціології, але функціонування в понятійно-термінологічній системі поняття «соціальний інжиніринг» продовжувалося. Тепер, як повідомляють А. Р. Никифорова та Н. О. Никифорова, обговорюваний термін набув смислу, про який писав К. Поппер, а саме: соціоінженерна діяльність спрямована на «проектування нових соціальних інститутів» та на «перебудову й управління вже існуючих соціальних інститутів шляхом часткових, поступових реформ та змін» [15, 87]. На нашу думку, одним із таких соціальних інститутів слід вважати нині мас-медіа. Саме по відношенню до мас-медіа дев'яностих років минулого століття й соціальноінженерна діяльність була об'єктивно необхідна й зрозуміла.

Разом із зазначеними тенденціями до орієнтації на попперівське тлумачення соціального інжинірингу у вітчизняних науках про соціальне так і не відбулося повного переходу на позиції західних соціологів. Як декларують дослідники [6], термінологічна плутанина залишилася. Треба додати, що, як ми вважаємо, й по сьогодні в науках про соціальне залишаються суміш соціологічних смислів терміна «соціальний інжиніринг». Згадана плутанина посилилася ще й появою у 2007 році нової наукової галузі «Соціальні комунікації», у надрах якої вчені захищають дисертації за науковою спеціальністю 27.00.06 — «Прикладні соціально-комунікаційні технології», трендом в аналізі яких нині є звернення до ідей соціального інжинірингу. Слід також додати, що плутанина у смислах посилилася також і за рахунок введення в науковий обіг терміна «комунікативний інжиніринг» (наприклад, [12]).

Наприкінці дев'яностих у справі розвитку досліджень у напрямку соціального інжинірингу були підкріплені результатами наукових практичних розвідок В. С. Дудченка, В. Н. Макаревича, В. І. Патрушева, В. І. Подшивалкіної, І. М. Слепенкова, В. В. Щербини Разом із практиками розбудову соціального інжинірингу зміцнювали І. М. Попова, Ю. М. Резнік [15–17]. Дослідники історії становлення соціального інжинірингу повідомляють про те, що згадані вчені праг-

нули тоді окреслити «предметне поле», здійснити «концептуалізацію соціоінженерної діяльності», «виявити її місце в системі соціогуманітарного знання», зрозуміти її «теоретичні основи» [6].

Для розробки нашого власного концептуального бачення соціального інжинірингу задля вивчення його системи слід звернутися до прогресивних, на наш погляд, пропозицій Ю. М. Резніка [15–17; 25]. Дослідник вважав, що соціальний інжиніринг необхідно здійснювати «в підтримуючому режимі» (термін Ю. М. Резніка). Автор наполягав на режимі «активного, цілеспрямованого здійснення соціальних перетворень». З цією метою Ю. М. Резнік пропонував активно розвивати такі напрями управлінської діяльності:

- соціоінженерний аналіз,
- вибір стратегій розвитку,
- соціальне прогнозування,
- проектування та конструювання [15].

На переконання Ю. М. Резніка, в організаційно-технологічній діяльності необхідно приділяти увагу таким процесам:

- реалізації соціопроектів та технологій,
- втілення соціальних інновацій,
- здійснення управлінського консультування,
- контролювання втілення соціальних проектів,
- здійснення експертних оцінок ухвалених рішень.

На думку Ю. М. Резнік, перелічене «зведення забезпечить безперервний, системний, комплексний характер соціоінженерної діяльності» [17].

Аби об'єктивно досліджувати засади вивчення соціального інжинірингу, варто, на наш погляд, проаналізувати його концепцію, запропоновану Ю. М. Резніком. Суть концепції полягає у таких декількох позиціях:

- 1) необхідно концептуалізувати предметну область соціоінженерії;
- 2) концептуалізацію пропонується здійснити завдяки методологічному потенціалу самої соціальної інженерії;
- 3) таку концептуалізацію можна здійснити при орієнтації на «належний (нормативний) стан розвитку соціальних систем»;
- 4) «такий стан програмується нормативними моделями й показниками, які враховують об'єктивну логіку розвитку соціальних систем, їх якісну своєрідність та особливості функціонування» [6];

5) соціоінженер має ідентифікувати конструктивний потенціал соціальних систем;

6) за результатами ідентифікації соціоінженер має право змінювати соціальні системи за заданими параметрами;

7) вплив соціоінженера не є прямим;

8) соціоінженер повинен розробляти та використовувати засоби регуляції зміненої соціальної системи;

9) соціоінженер повинен мати спеціальну (переважно соціологічну) освіту;

10) доцільно, на думку Ю. М. Резніка впровадити «соціоінженерію як дисципліну в навчальний процес», пізніше сформувати «окрему соціоінженерну спеціалізацію на факультетах соціології [15, 14].

Впродовж розвитку соціальної інженерії у період від 1988 року до 1994 року, статусу соціальної інженерії в науковій літературі ще не є визначеним. Її називають сукупністю підходів, областю, підходом, галуззю, дисципліною, що однозначно свідчить про відсутність сталих концептуальних схем чи концепцій.

Варто зазначити тут, що пізніше, починаючи від 2007 року, у період появи і становлення наукової галузі «Соціальні комунікації» відбулося об'єднання семи наукових спеціальностей, концептуальний шлях розвитку яких прямо пов'язаний із соціальною інженерією. Серед таких спеціальностей: «теорія та історія соціальних комунікацій», «документознавство, архівознавство», «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «теорія та історія журналістики», теорія та історія видавничої справи і редагування», «прикладні соціально-комунікаційні технології», «соціальна інформатика». Функціонування перелічених спеціальностей, на наш погляд, є максимально наближеним до соціальної інженерії.

Однак, повертаючись до шляху становлення і розвитку соціальної інженерії не в надрах наукової галузі «Соціальні комунікації», необхідно зазначити, що період 1988–1994 років декларувався, на думку дослідників А. Р. Никифоренка та Н. О. Никифоренко, такими характеристиками:

- сформувалася базова категорія;
- було окреслене «предметне поле соціоінженерних студій»;
- «здійснювались спроби напрацювання теоретичного компоненту»;

- здійснена «концептуалізація і виведення соціоінженерії на макрорівень»;

- виникла соціоінженерія «як самостійний (з елементами міждисциплінарності) напрям пострадянської соціології» [6].

Аналізуючи основні засади вивчення соціального інжинірингу, ми не можемо обійти історичний екскурс у другий період розвитку соціоінженерії, про який повідомляють А. Р. Никифоренко та Н. О. Никифоренко. Спираючись на висновки авторів, ми виокремили такі риси другого періоду розвитку соціальної інженерії:

- 1) зменшення дослідницької активності соціальної інженерії;
- 2) відслідковується «інтегрування прикладних соціальних знань»;
- 3) соціоінженерія «фактично інституціалізується як напрям у пострадянській соціології», формуючи наукові центри з вивчення соціоінженерії;

- 4) «активне впровадження соціоінженерії в навчальний процес»;
- 5) організація та проведення регулярних наукових зустрічей та обміну думок, консультацій на рівні симпозіумів, конференцій, семінарів, робочих нарад;

- 6) самоідентифікація соціальної інженерії завдяки виокремленню від суміжних галузей знань.

Однією з негативних рис розвитку соціальної інженерії *другого періоду* (1995–2002 рр.) є те, що до кінця напрям не був сформований. Відсутня була структурованість знань, їхня концептуальність не набула чітких абрисів і не була оприлюднена в усталеному вигляді (теорії). Саме поняття соціальної інженерії не було сформульовано в прийнятній для більшості дослідників дефініції. До того ж, статус соціальної інженерії по-різному визначався різними фахівцями. Наприклад, А. І. Кравченко, В. М. Розін вважали соціоінженерію сукупністю методів прикладних наук, що відносило їх автоматично до міждисциплінарного підходу. Дослідники В. І. Подшивалкіна та В. В. Щербина диференціювали соціальну інженерію на мікрорівень і макрорівень, що дало історикам науки право віднести їх до апологетів соціальної інженерії як галузі прикладної соціологічної науки. Відомий у соціоінженерії автор Ю. М. Резнік [15–17] захищав її соціологічний підмурівок як наукової дисципліни міждисциплінарної за своїм характером. На думку Є. І. Суїменка соціальна інженерія повинна розглядатися як на рівні академічному, так і на рівні прикладному.

Проблемою, на наш погляд, у розвитку соціальної інженерії другого періоду стало те, що кожний із перелічених лідерів напрямку досліджень пропонував своє оригінальне визначення. Наступною негативною рисою розвитку соціальної інженерії слід вважати, за пропозицією А. Р. Никифорова та Н. О. Никифорова, відсутність великого діапазону тематики досліджень. Хоча, слід зазначити, що саме на другому етапі розвитку соціальної інженерії розпочато серію досліджень з її історії (наприклад, С. А. Ключніков, В. М. Розін, В. В. Щербина і комп'ютеризації соціоінженерної діяльності (наприклад, І. Л. Сімоненко).

За даними дослідників історії соціальної інженерії [6], концептуальний підхід Ю. М. Резніка до соціальної інженерії як до галузі соціологічної науки не був почутий і підтриманий науковою спільнотою, оскільки соціологи обговорюваного періоду були зайняті практичними напрацюваннями і були далекими від спроб теоретичного усвідомлення необхідності ідентифікувати соціальну інженерію як окрему галузь знань. Серед опонентів лунали думки про те, що концепція Ю. М. Резніка є помилковою, необґрунтованою до кінця, жорсткою щодо окремої особистості тощо. Основною рисою кризи розвитку соціальної інженерії наприкінці другого періоду її розвитку став «мікробунт» окремих дослідників у вигляді серії праць, які захищали ідею необхідності швидкої розробки так званих соціотехнологій. До числа наукових «бунтарів» дослідники [6] відносять В. Н. Іванова, В. І. Курбатова, В. Я. Лукова, Г. Д. Нікредіна, В. Я. Матвієнка, В. І. Патрушева.

Підсумовуючи розвиток соціальної інженерії другого періоду (1995–2002 рр.), дослідники А. Р. Никифорова, Н. О. Никифорова вважають, що слід ідентифікувати такі його риси:

1) фактично зафіксовано «існування соціальної інженерії як теоретико-прикладного напрямку в пострадянській соціології»;

2) у надрах соціальної інженерії відслідковувалася «внутрішня» криза, до причин якої слід віднести:

- «розмаїття уявлень про зміст соціоінженерної діяльності та місце соціоінженерії в системі соціогуманітарного знання;
- неузгодженість зусиль представників академічної та прикладної соціоінженерії;
- брак “пропозиції” з боку соціоінженерів — оригінальних розробок, проектів, технологій;
- сумнівний характер окремих теоретичних побудов» [6];

3) елементами зовнішньої кризи соціальної інженерії другого етапу її розвитку були:

- «незатребуваність соціоінженерного потенціалу за умов зміцнення позицій державної влади та бізнесу;
- відсутність широкої підтримки з боку громадськості».

Найголовнішим чинником призупинки розвитку соціальної інженерії стало те, що дослідники не усвідомлювали очевидного факту: «неадекватна оцінка ними перспектив соціоінженерії як напряму (від райдушних до вкрай песимістичних)» [6], на наш погляд, тягнула за собою поглиблення кризи.

Загострення кризи у розвитку соціальної інженерії відзначається і в *третьому періоді* її історії, який А. Р. Никифоренко та Н. О. Никифоренко визначили межами 2003 року — 2008 року.

Автор вважає, що дослідження у царині соціальної інженерії згортаються, хоча деякі напрямки розробляються. Основними рисами розвитку таких небагатьох напрямків слід вважати:

1) зменшення інтенсивності у прагненні оформлення макросоціального напряму в окрему соціоінженерну науку;

2) поява досліджень, у яких автори висловлюють заполітизовані думки (наприклад, В. І. Франчук [30]); досить суб'єктивний погляд на соціальний інжиніринг у політичному партійному «будівництві» (наприклад, В. І. Максимов [5, 92–108];

3) збереження загальної тенденції першого періоду розвитку, а саме — розмисли про значимість та важливість розбудови окремої науки «Соціальний інжиніринг» (наприклад, С. М. Градіровський вважає, що «вимоги сучасного життя диктують необхідність технологізації не лише виробництва, а й соціальних процесів, що вимагають нової логіки сприйняття, нових підходів і методів» [1]; Т. Є. Новицька наполягає на тому, що нині «освіта і виховання нових поколінь ґрунтується на підходах, розроблених без урахування зміненої соціальної ситуації, специфіки сприйняття реальності і нових цінностей епохи Інтернету» [7]; С. В. Попов декларує принципи соціальної інженерії [10] та політичної інженерії [11]; Ю. П. Сурмін і Н. В. Туленков вважають, що соціальну інженерію слід розглядати в площині соціальних технологій [27];

4) передавання досвіду соціальної інженерії, набутого в надрах світових досліджень раціоналізму та сучасного лібералізму (про це, наприклад, повідомляє Д. П. Сепетий [22]);

5) практичне застосування досягнень соціальної інженерії у вищій освіті (наприклад, Г. К. Овчинников [8]);

6) впровадження в навчальний процес (В. А. Ачкасова, Л. В. Володіна, Р. М. Петруньова);

7) розбудову соціоінженерним шляхом громадянського суспільства (Д. І. Акімов).

Отже, третій період розвитку соціальної інженерії відзначився падінням активності, але поверненням до тенденцій першого періоду, що не можна, на наш погляд, розглядати як повний занепад наукового напрямку досліджень.

На наш погляд, апологетам соціальної інженерії треба продовжити історію розвитку напрямку четвертим етапом, основними рисами якого вважаємо такі положення:

1) піднесення української соціальної інженерії із появою двох протилежних тенденцій, а саме:

- збереження власного міждисциплінарного характеру;
- трансформація її в соціальні комунікації.

2) тимчасовий занепад активності російських дослідників і певне піднесення активності у дослідженнях українських вчених (наприклад, І. М. Попова, В. І. Подшивалкіна, Є. І. Суїменко).

Опис розвитку ідей соціального інжинірингу авторами А. Р. Никифорова та Н. О. Никифорова зупинений на часовій відмітці «2008 рік». Вважаємо, що вивчення засад соціального інжинірингу в мас-медіа не може не стосуватися часових меж від 2008 року і понині. Оскільки соціальна інженерія за своїми концептуальними позиціями спрямована на створення моделей управління, на наш погляд, вона є досить близькою до застосування у новій науковій галузі «Соціальні комунікації», яка сприймає соціоінженерію як одне з концептуальних джерел для подальшого власного прогресивного розвитку. Саме тому О. М. Холод запропонував виокремити в історії розвитку соціальної інженерії новий етап, четвертий для соціальної інженерії, але перший в історії розвитку ідей наукової галузі «Соціальні комунікації».

Аби об'єктивно досліджувати засади вивчення соціального інжинірингу в мас-медіа, варто, на наш погляд, проаналізувати його концепцію, запропоновану Ю. М. Резніком. Суть концепції полягає у таких декількох позиціях:

- 1) необхідно концептуалізувати предметну область соціоінженерії;
- 2) концептуалізацію пропонується здійснити завдяки методологічному потенціалу самої соціальної інженерії;
- 3) таку концептуалізацію можна здійснити при орієнтації на «належний (нормативний) стан розвитку соціальних систем»;
- 4) «такий стан програмується нормативними моделями й показниками, які враховують об'єктивну логіку розвитку соціальних систем, їх якісну своєрідність та особливості функціонування» [6];
- 5) соціоінженер має ідентифікувати конструктивний потенціал соціальних систем;
- 6) за результатами ідентифікації соціоінженер має право змінювати соціальні системи за заданими параметрами;
- 7) вплив соціоінженера не є прямим;
- 8) соціоінженер повинен розробляти та використовувати засоби регуляції зміненої соціальної системи;
- 9) соціоінженер повинен мати спеціальну (переважно соціологічну) освіту;
- 10) доцільно, на думку Ю. М. Резніка впровадити «соціоінженерію як дисципліну в навчальний процес», пізніше сформувані «окрему соціоінженерну спеціалізацію на факультетах соціології [15, 14].

Вважаємо, що надалі ідеї, висловлені в концепції Ю. М. Резніка, будуть слушні для вивчення нами соціального інжинірингу.

Мета дослідження полягає в тому, аби характеризувати комунікаційні технології в системі соціального інжинірингу.

Наше дослідження мало на меті характеризувати комунікаційні технології в системі соціального інжинірингу. Поставлена мета була досягнута.

До особливостей згаданого дослідження слід віднести, двоїстий, на нашу думку, характер проблеми. По-перше, очевидним є той факт, що чіткого розмежування термінів «соціальні комунікації» і «соціальний інжиніринг» бути не повинно; по-друге, варто погодитися із тим, що «соціальний інжиніринг» є поняттям більшим за своєю семантикою, аніж поняття «соціальні комунікації».

Після постановки двоїстої проблеми варто пристати до одного з берегів, який нам дасть можливість у подальшому спиратися на чіткі концептуальну базу і понятійно-термінологічний апарат. Ми обираємо теоретичні погляди Ю. М. Резніка, Г. Г. Почепцова, В. В. Різуна і

О. М. Холода, які у своїх працях близькі до концептуального бачення соціального інжинірингу як базового шляху для вивчення соціально-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Градировский С. Н.* Технологии социальной инженерии / С. Н. Градировский // Российское экспертное обозрение. — 2006. — № 3 (17). — С. 56.
2. *Досенко Е. Л.* Психология манипулирования : феномены, механизмы и защита / Е. Л. Досенко. — М., 1996. — 198 с.
3. Инженер [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Инженер>
4. *Кара-Мурза С. Г.* Манипулирование сознанием / С. Г. Кара-Мурза. — М., 1999. — 432 с.
5. *Максимов Б. И.* Трудовые организации как субъекты общественной жизни: динамика изменений / Б. И. Максимов // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2000. — Т. III, № 2. — С. 92–108.
6. *Никифоренко А. Р.* Соціальна інженерія як напрям у пострадянській соціології: проблеми становлення і розвитку / Никифоренко А. Р., Никифоренко Н. О. // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. — К., 2009. — С. 95–99.
7. *Новицкая Т. Е.* Социальное пространство интернет-сообществ / Т. Е. Новицкая // Довгирдовские чтения III : Философская антропология и социальная философия : материалы международной научной конференции г. Минск, 26–27 апреля 2012 г. — Минск, 2012. — С. 308–310.
8. *Овчинников Г. К.* Социальная инженерия и проблемы модернизации высшего образования / Г. К. Овчинников // Alma mater (Вестник высшей школы). — 2008. — № 6. — С. 14–21.
9. Понятие манипуляции в психологии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.psychologos.ru/articles/view/ponyatie_manipulyacii_v_pshologii
10. *Попов С. В.* Принципы социальной инженерии [Электронный ресурс] / С. В. Попов. — Режим доступа : http://berezkin.info/?page_id=146
11. *Попов С. В.* О политической инженерии [Электронный ресурс] / С. В. Попов. — Режим доступа : http://berezkin.info/?page_id=146
12. *Почепцов Г. Г.* Коммуникативный инжиниринг: теория и практика / Почепцов Г. Г. — М. : Альтерпрес, 2008. — 407 с.
13. *Почепцов Г. Г.* Соціальні комунікації і нові комунікативні технології / Почепцов Г. Г. // Комунікація. — 2010. — № 1. — С. 19–26.
14. *Почепцов Г.* Соціальний інжиніринг: соціо- і психотехніки управління великими масами людей / Г. Почепцов. — К. : Альтерпрес, 2010. — 410 с.

15. *Резник Ю. М.* Формирование институтов гражданского общества (социоинженерный подход) / Ю. М. Резник // Социологические исследования. — 1994. — № 10. — С. 21–30.
16. *Резник Ю. М.* Социальная инженерия как средство обеспечения управления : учеб.-метод. пособ. / Ю. М. Резник ; Моск. гос. социал. ун-т. — М. : Союз, 1996. — 34 с.
17. *Резник Ю. М.* Социальная инженерия: технократизм или гуманистический подход / Ю. М. Резник // Человек. Культура. Общество. — М., 1999. — Т. 1, вып. 1 / 2. — С. 220–231.
18. *Різун В.* Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії) / В. Різун / В. Різун // Комунікація. — 2012. — № 2. — С. 8–18.
19. *Різун В. В.* До питання про соціальнокомунікаційний підхід у науці / В. В. Різун // Комунікація. — 2010. — № 1. — С. 35–36.
20. *Різун В. В.* Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Світ соціальних комунікацій. — 2011. — Т. 1. — С. 7–10.
21. *Різун В. В.* До питання про соціальнокомунікаційні наукові проблеми і про наукові проблеми взагалі / В. В. Різун // Актуальні дослідження українських наукових шкіл у галузі соціальних комунікацій : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції / наук. ред. В. Різун ; упоряд. Т. Скотникова. — К. : Інститут журналістики, 2013. — С. 8–25.
22. *Сепетий Д.* Відкрите суспільство : етика та раціональність / Д. Сепетий ; передм. П. Вознюка. — К. : Смолоскип, 2007. — 360 с.
23. Социальная инженерия (социология) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_\(социология\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_(социология))
24. Социальная инженерия (проектирование) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_\(проектирование\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_(проектирование))
25. Социальная инженерия : сб. трудов семинара / под ред. Ю. М. Резника, В. В. Щербины. — М. : МГСУ : Деловое содействие, 1996. — 116 с.
26. Социология управления [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Социология_управления
27. *Сурмин Ю. П.* Теория социальных технологий : учеб. пособ. / Ю. П. Сурмин, Н. В. Туленков. — К. : МАУП, 2004. — 608 с.
28. Теория Мейо [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://psylist.net/socpsy/00009.htm>
29. Управлінська діяльність [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Управленческая_деятельность
30. *Франчук В. И.* Общая теория социальных организаций / В. И. Франчук // Академия социологии и управления. — М. : Изд-во МГСУ «Союз», 2001. — 236 с.

31. *Холод О. М.* Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. / Холод О. М. — Л. : ПАІС, 2011. — С. 27–35.
32. *Холод О. М.* Теорія інмутації суспільства : монографія / О. М. Холод. — К. : КиМУ, 2012. — 324 с.
33. *Холод О. М.* Соціальнокомунікаційний інжиніринг як методологія дослідження соціальних комунікацій / Холод О. М. // Світ соціальних комунікацій. — 2012. — Т. 8. — С. 7–12.
34. *Холод О. М.* Концептуальні особливості соціальних комунікацій / О. М. Холод // Комунікаційні технології : наук. журн. / наук. ред. О. М. Холод. — 2014. — Том 3. — С. 12–16.
35. *Холод О. М.* Соціальні комунікації як поняття в науковій галузі «соціальні комунікації» [Електронний ресурс] / О. М. Холод. — Режим доступу : http://www.portalus.ru/modules/science/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1339688423&archive=&start_from=&ucat=19&
36. *Холод О. М.* Наукова галузь «Соціальні комунікації» та соціальна інженерія: спільне й різне / О. М. Холод // Комунікаційні технології / наук. ред. О. М. Холод]. — 2014. — Т. 4. — С. 5–12.
37. *Шейнов В. П.* Скрытое управление человеком : психология манипулирования / В. П. Шейнов. — Минск : Харвест, 2000. — С. 205–206.

Одержана 23.02.2014